

Попова В.Д., к.е.н., доцент,
Буковинський державний
фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

Необхідність інноваційного спрямування інвестиційних коштів на підприємствах: теоретичний аспект

Проведено теоретичне обґрунтування інноваційного спрямування інвестиційних коштів для оновлення основних засобів на засадах розширеного відтворення з метою інтенсифікації виробничих процесів на промислових підприємствах; обґрунтовано доцільність перегляду нормативних термінів експлуатації обладнання з урахуванням темпів НТП.

Ключові слова: *інвестиційні кошти, інвестиційний процес, інноваційне спрямування коштів, інтенсифікація відтворювальних процесів.*

Проведено теоретическое обоснование инновационного направления инвестиционных средств для обновления основных средств на основе расширенного воспроизводства с целью интенсификации производственных процессов на промышленных предприятиях; обоснована целесообразность пересмотра нормативных сроков эксплуатации оборудования с учетом темпов НТП.

Ключевые слова: *инвестиционные средства, инвестиционный процесс, инновационное направление средств, интенсификация, воспроизводственных процессов.*

The present paper is a theoretical grounding of the innovative use of investments into the renewal of the main means of production on the extending reproduction basis to intensity productivity at the enterprises. The change of standard terms of the equipment exploitation to meet the scientific technological progress pace.

Key words: *investment, investment process, innovative finance directing, reproductive process intensification.*

Постановка проблеми. Світовий досвід і практика формування в Україні ринкових відносин свідчать про те, що найважливішим чинником світового економічного росту став інноваційний розвиток. В умовах ринкової економіки конкуренція відіграє дедалі важливішу роль у діяльності суб'єктів підприємництва. Для забезпечення конкурентоспроможності товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках підприємства щораз більшою мірою будуть залежати від

впровадження новітніх технологій, сучасних засобів виробництва, що вимагає суттєвих вкладень грошових коштів.

Підприємства свою діяльність здійснюють, як правило, на виробничо-технологічній базі, що дістались у спадок від колишнього СРСР. Стан та характеристика діючих основних засобів промисловості вимагають якісних зрушень у їх складі. Спрацьованість виробничого апарату є високою. Ступінь зносу основних засобів в економіці протягом 2001–2011 років зріс майже удвічі – із 45 до 74 % [8].

У промисловості домінують відсталі технології, що призводить до невиправдано високого споживання матеріалів та енергоресурсів, яке є у 4–5 разів вищим, ніж у європейських країнах [6].

Тому нагальною залишається необхідність інноваційного спрямування інвестиційних коштів. Лише широкомасштабна реалізація інноваційних проектів підприємствами може забезпечити вихід із кризового стану та переорієнтацію економіки на сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми інноваційного розвитку економіки в працях сучасних українських економістів та в економічній літературі зарубіжних країн присвячена значна увага. Зокрема таких, як Александров Г.О., Бірман Г., Брели Р., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Іванов Ю.М., Ласкавий А.О., Павлов А.С., Федулова Л. та інші.

Їхні напрацювання є значним внеском у розвиток економічної теорії, але здебільшого орієнтовані на макрорівень. Тема інвестиційної діяльності багатогранна, що також вимагає всебічних теоретичних розробок цієї проблеми та безпосередньо інноваційного спрямування інвестиційних коштів на підприємстві.

Постановка завдання. Метою статті є показати, що вкладання інвестицій на інноваційному рівні – це нагальна проблема, розв'язання якої дасть змогу підвищити конкурентоспроможність, розширення виробництва і продажів вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Для України зараз вкрай актуальним є формування національної інноваційної системи, спроможної не лише забезпечити високий технологічний рівень промислового розвитку, а й сприяти забезпеченню конкурентоспроможності країни та її участі як рівноправного партнера у світовому технологічному процесі.

Виклад основного матеріалу. Інвестиції можуть бути спрямовані як на екстенсивний, так і на інтенсивний розвиток підприємства. Процес будівництва та розширення виробничих потужностей в економічній літературі часто розглядається як екстенсивний шлях розвитку підприємства [2]. До цієї думки схильні Ю.М. Іванов, Г.О. Александров, А.С. Павлов та інші. Так, Г.О. Александров зазначає, що у тому випадку, коли оновлення основних засобів відбувається шляхом їх розширення, то воно має екстенсивний характер, а вимогам інтенсифікації відповідає лише оновлення у формі вибуття та заміни застарілих основних засобів. Тобто в цих випадках не враховуються якісні зміни або зрушення в характеристиках основних засобів [1].

Ототожнювати будівництво та розширення виробничих потужностей із екстенсивним шляхом розвитку не варто, оскільки такі дії можуть бути викликані кон'юнктурними змінами на ринку. В той же час реконструкція та технічне переозброєння підприємства можуть проводитися на основі впровадження нової техніки, яка не відповідає сучасним вимогам науково-технічного прогресу, в цьому разі йдеться лише про екстенсивний розвиток виробничих процесів.

Головною ознакою, що відрізняє інвестування технічного переоснащення і реконструкції від будівництва, є забезпечення більш швидких темпів повернення інвестицій. Крім прискорення інвестиційного циклу, такий напрям дій сприяє зниженню капіталоемності виробництва.

Обсяг і якісні характеристики, що забезпечують розвиток виробничого апарату, визначаються процесами відтворення, які характеризуються: динамікою та ефективністю накопичень, ступенем використання діючого виробничого апарату, розподілом амортизаційних коштів, динамікою та джерелами ресурсів, їх впливом на ефективність розвитку виробничого апарату. Для розв'язання проблем розширеного відтворення, спрямованих на інтенсифікацію виробничих процесів, норма накопичення має бути підвищеною.

Стан та характеристика діючих основних засобів у промисловості вимагають суттєвих якісних зрушень в їх складі. Так, за статистичними даними, ступінь зношеності основних засобів у промисловості складає близько 64 % [5]. У промисловості найгірша ситуація становить у машинобудуванні, де знос на кінець 2010 року досяг 84,3 %. Вітчизняне машинобудування не забезпечує належних

темрів оновлення основних засобів. Вкрай повільно оновлюється устаткування в машинобудуванні, яке традиційно покликано бути потужним двигуном інноваційних процесів в усіх галузях економіки. У виробництві продукції задіяне обладнання, техніко-економічні характеристики якого не дають змоги створювати конкурентоспроможну продукцію. Оскільки витрати на виробництво за рахунок відсутності енерго- та ресурсозаощаджувальних технологій, технологій комплексної глибокої переробки сировини здорожчують кінцевий продукт.

Для позитивних зрушень в економіці необхідна інтенсифікація відтворювальних процесів на засадах розширеного відтворення. Цього вимагає як економіка України в цілому, так і окремих галузей. Інтенсифікація відтворювальних процесів має на увазі своєчасне та якісне оновлення засобів праці. Своєчасна заміна – це заміна, що проводиться відповідно до нормативних термінів експлуатації. Тому останні мають бути оптимальними за своєю величиною. У той же час в Україні не йдеться про оптимізацію оновлення основних засобів, оскільки поки що не досягнуте своєчасне виведення з експлуатації основних засобів та їх введення. Сучасний рівень коефіцієнта введення основних засобів в економіці України становить 3,6–3,2 %, що може забезпечити повне оновлення виробничого апарату економіки лише через 25–30 років. В економічно розвинених країнах термін оновлення становить 10–12 років. Це засвідчує низьку ефективність інвестиційної політики України.

Сподіватися, що найближчим часом ситуація із відтворенням основних засобів поліпшиться без вжиття відповідних нагальних заходів щодо масової заміни зношеного обладнання та устаткування не доводиться. Це впливає з тенденцій у валовому нагромадженні основного капіталу протягом останнього десятиріччя. Зокрема, якщо у 2001–2007 роках його частка у ВВП поступово росла з 19,7 % до 27,5 %, то протягом 2008–2010 років вона знизилась з 26,4 до 18,1 % [9].

Стан та якість основних засобів, задіяних у процесі виробництва, вимагають розв'язання однієї із нагальних проблем – вкладання інвестицій на інноваційному рівні. Обмеження інноваційної діяльності на підприємствах галузі викликане відсутністю достатніх коштів та державної підтримки впровадження інновацій. Подолання інноваційної інертності суб'єктів господарської діяльності можливе за рахунок:

- значного посилення державної підтримки та вдосконалення економічного механізму управління науково-технічним прогресом на всіх стадіях;

- створення цілісної системи стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарської діяльності на рівні держави;

- здійснення фінансування науково-технічних програм на конкурсній основі.

На думку А.О. Ласкавого, економіка західних країн інтенсивно розвивається не тому, що вона ринкова, а тому, що ринок постійно насичує її новітніми ідеями, технологіями, розробками. У нашій країні науковий потенціал постійно скорочується. Однією з головних причин можна назвати фінансування науки за залишковим принципом.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації	Впроваджено нових технологічних процесів	у т. ч. маловідходних, ресурсозберігаючих	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції найменувань	з них – нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8

На думку більшості науковців, результати наукових досліджень сьогодні – важливий ресурс розвитку економіки, ефективніший, ніж фінансові, матеріальні чи трудові ресурси. Відсутність або невикористання наукових розробок погіршує стан в економіці, але з більш тривалими наслідками, ніж відсутність або невикористання фінансових, матеріальних чи трудових ресурсів [3, 4].

Динаміку впровадження інновацій промисловими підприємствами подано в таблиці 1 [9].

Як впливає з таблиці, інноваційна активність промислових підприємств, починаючи з 2012 р., суттєво знижується.

За останні 20 років Україна значно втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Східної Європи: у 1990 р. частка підприємств, що здійснюють розробку і впровадження нової або вдосконаленої продукції, становила 60–70 %, а до 2005 року вона скоротилася до 15 % порівняно із 70 % у розвинених країнах і з 30 % – у Польщі. Відповідно до звіту про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму, Україна посідає 93 місце з технологічної готовності економіки і 65 – з інновацій у рейтингу 131 держави.

Про інноваційне спрямування інвестиційних коштів можна говорити у тому разі, якщо йдеться про оновлення основних фондів, яке здійснюється з урахуванням останніх досягнень науково-технічного прогресу. З огляду на це, необхідне посилення взаємозв'язку інвестиційного процесу з науково-технічним прогресом, упорядкування освоєння нових потужностей та підвищення рівня та якості використання існуючих. В цьому разі інвестиції необхідно планувати відповідно до задач підвищення завантаження виробничих потужностей. Якщо не буде існувати такої взаємної ув'язки, проблема підвищення віддачі інвестованих коштів розв'язана не буде.

Варто вважати вкладання інвестиційних коштів доцільним лише у разі випуску висококонкурентоспроможної продукції. Тобто ефективність інвестицій треба оцінювати не тільки за допомогою традиційних показників ефективності, а й взаємозв'язку із впливом на конкурентоспроможність продукції підприємства. А цього можна досягти лише завдяки використанню новітніх технологій.

Прискорення темпів науково-технічного прогресу вимагає перегляду нормативних термінів експлуатації обладнання. Оскільки за цих умов швидкість оновлення виробничого апарату необхідно співставляти зі швидкістю змін, які відбуваються в технічних та технологічних процесах і вносять відповідні зміни у споживчі властивості товарів.

На думку М. Голика, інтенсивний розвиток виробництва – категорія, що характеризується рухом не результатів процесів праці, а його безпосередніх факторів – робочої сили та засобів виробництва.

Тому інтенсивний розвиток виробництва потрібно розуміти як процес, який має в основі удосконалення натурального (речового) та людського факторів виробництва. З огляду на це, критерій інтенсивного розвитку має порівнюватися з характеристикою якісних змін елементів виробничих сил: засобів праці, предметів праці, робочої сили. Якісні зміни, що відбуваються в засобах праці, викликають необхідність підвищення кваліфікації працюючих, змінюють технологію поєднання і використання цих елементів у кожному виробничому процесі, що в результаті впливає на ріст та ефективність виробництва [4].

В.І. Кушлін пропонує можливі варіанти інвестиційних процесів оцінювати, виходячи з кінцевого реального результату, враховуючи специфіку вираження ефекту на кожній зі стадій відтворення [7]. Так, для інтенсивного розширеного відтворення він пропонує визначати і проводити оцінку таких стадій:

- наукову підготовку інтенсифікації виробництва;
- практичне формування нових виробничо-технічних систем, що мають виражатись у введенні в дію цілісних виробничих об'єктів, які базуються на прогресивних технологіях;
- ефективний випуск кінцевої продукції на базі об'єктів інтенсифікації.

Однією з головних умов ефективного використання інвестицій виступає комплексний підхід у їх реалізації. Оскільки процес виробництва не можна розглядати як окремі розгалужені технологічні ланки, то вирішення питання інвестицій в окремі складові технологічного процесу не дадуть бажаного результату. Тому навіть потужний інвестиційний проект, який не охоплює цілісно технологічний цикл, може знизити ефективність виробництва за рахунок зростання експлуатаційних витрат.

Проблеми спрямування інвестиційних коштів дуже тісно пов'язані з проблемами обмеженості інвестиційних ресурсів. Оскільки в ринковій економіці основним критерієм вкладання коштів виступає рівень їх економічної віддачі, то дуже гостро постає проблема їх спрямування. На думку фахівців, потрібно уникати зв'язування інвестицій (спрямування їх на придбання малоефективних та морально застарілих фондів).

Сучасний економічний стан України характеризується обмеженістю коштів і потребою прискореного впровадження потенціалу науково-технічного прогресу в діяльність підприємств.

Тобто загальною стратегією інвестування має стати найбільша концентрація ресурсів у часі на найбільш прогресивних напрямках технічних та технологічних перетворень при виробництві продукції даного типу.

У цьому разі для підвищення ролі амортизації актуальності набуває встановлення оптимальних нормативних термінів експлуатації обладнання. Тобто оптимальним терміном експлуатації обладнання буде виступати встановлення темпів оновлення основних засобів з урахуванням швидкості і суттєвості змін, що відбуваються в технічних та технологічних процесах завдяки НТП. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу впливає на всі складові виробництва та змінює їх сукупний вплив, який виражається у підвищенні продуктивності всіх складових капіталу.

Кінцевий результат інвестиційної діяльності буде проявлятися в процесі активної експлуатації основних засобів. Варто зазначити, що чим вищі темпи оновлення виробничого апарату, тим гостріше має виникати питання їх повного завантаження. Чим вище завантаження діючого обладнання, тим більшими будуть економічні можливості подальшої інтенсифікації їх оновлення в майбутньому.

Найбільш винахідливі у площині інвестиційної діяльності підприємства, матимуть вищу ефективність в майбутньому. Адже якщо підприємство обмежує втручання несприятливих ринкових умов за допомогою інвестиційних рішень, – це запорука майбутніх прибутків та розв'язання проблем розвитку підприємства на перспективу.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Обмеженість фінансових ресурсів і зараз звужує можливості інвестиційної діяльності підприємств. Тут важко говорити про комплексний підхід до формування планів технічного переоснащення виробничого апарату. Найчастіше на підприємствах промисловості впроваджуються одиничні заходи вдосконалення діючого виробничого апарату. Для України зараз вкрай актуальним є зростання ролі процесів повного відновлення засобів праці, оскільки ті основні засоби, які задіяні в процесі виробництва, мають значний ступінь зносу та вікову структуру із переважанням засобів праці відколи понад 8–10 років.

Спрямування інвестиційних коштів на інноваційні процеси вимагає підвищених норм накопичення на підприємствах. У зв'язку із підвищенням вартості нових основних засобів при їх заміщенні

спостерігається значне підвищення фондоємності продукції та зниження коефіцієнта фондівіддачі. Тобто відбувається зниження економічної віддачі від капіталовкладень. Компенсувати це зниження можна лише за рахунок випуску конкурентоспроможної продукції – продукції, яка завдяки своїм унікальним властивостям буде мати попит на споживчому ринку.

Отже, з огляду на викладене, основними заходами щодо інноваційного спрямування інвестиційних коштів на підприємстві та поліпшення інвестиційного клімату в Україні загалом мають стати такі:

- розробка на рівні держави концепції інвестиційно-інноваційного розвитку країни на середньо- і довготривалу перспективу, яка б передбачала встановлення пріоритетних цілей щодо стимулювання і залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, забезпечення їх підтримки;

- інтенсифікація оновлення основних засобів на засадах розширеного відтворення при інноваційному спрямуванні цих процесів;

- прискорення темпів НТП вимагає перегляду нормативних термінів експлуатації обладнання, оскільки за цих умов швидкість оновлення виробничого апарату необхідно порівнювати зі швидкістю змін, які відбуваються в технічних та технологічних процесах і які вносять відповідні зміни у споживчі властивості товарів;

- розробка та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів, спрямованих на випуск конкурентоспроможної продукції із застосуванням енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

- посилення взаємозв'язку інвестиційного процесу на підприємствах із НТП, упорядкування освоєння нових потужностей та підвищення якості використання існуючих.

- забезпечення прозорих й сприятливих умов для роботи іноземного бізнесу й удосконалення державних механізмів поліпшення інвестиційного клімату в Україні;

- посилення дії фінансово-кредитних інститутів щодо підтримки інвестиційної діяльності загалом та інноваційних проектів зокрема.

Список використаних джерел

1. Александров Г.А. Обновление основных производственных фондов: Интенсификация, эффективность, стимулы / Г.А. Александров, А.С. Павлов. – М. : Экономика, 1994. – 190 с.

2. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / И.Т. Балабанов. – СПб : Питер, 2001. – 304 с.
3. Бендерський Ю. Роль інвестицій та інновацій у реструктуризації економіки // Економіка України. – 1998. – № 9. – С. 39–48.
4. Голик М.П. Анализ влияния научно-технического прогресса на эффективность промышленного производства. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 158 с.
5. Кіндзерський Ю. Проблеми розвитку промисловості та розбудови ефективної промислової політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіст. – 2012. – № 8. – 22 с.
6. Ковальчук С. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України / С. Ковальчук // Економіст. – 2012. – № 10. – 29 с.
7. Кушлин В.И. Государственное регулирование рыночной экономики : учебник / Под ред. Кушлина В.И. – 2-е издание, дополненное и переработанное. – М. : Издательство РГАС, 2005. – 825 с.
8. Основні засоби України у 2010 р. Статистичний бюлетень / Держстат України. – К., 2011. – С. 6–9.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>